

PRATARMĖ

Žengdami į Europą negalime pamiršti, jog nuo seno gyvename Rytų ir Vakarų kultūrų sandūroje. Kintanti nūdienos pasaulio geopolitinė padėtis, stiprėjanti didžiųjų Azijos valstybių ekonominė galia, ryškėjančios naujos kultūrinės, socialinės, politinės Rytų ir Vakarų sąveikos tendencijos, – visa tai verčia plačiau atsiverti ir pažinti ne tik mums artimą Vakarų kultūrą, bet ir dažnai egzotiškai atrodančius Rytų civilizacijų turtus. Kiekviena epocha turi specifinių, tik jai būdingų bruožų, ir dabartinis gyvenimas neišvengiamai verčia gilintis į sudėtingas Rytų ir Vakarų sąveikos problemas, suvokti kiekvienos kultūros nepakartojamą, unikalų įnašą į universalų pasaulinės kultūros lobyną. Didžiosios kultūrinės tradicijos konkrečiu istoriniu momentu savaip aktualizuoja ir išreiškia amžinąsias žmonijos vertybes, idealus bei siekius. Neįmanoma teisingai suprasti ir įvertinti daugelio sudėtingiausių šiuolaikinės kultūros reiškinių, nepažįstant įvairių juos veikusių ir darančių vis didesnę įtaką Rytų tradicijų veiksnių. Tarpkultūrinis dialogas įmanomas tik gerbiant ir pažįstant kitas kultūrinės tradicijas. Nacionalinei lietuvių kultūrai būtina išvystyti sugebėjimą natūraliai integruoti, asimiliuoti kitų kultūrų vertybes, šitaip praturtinant, suteikiant daugiau impulsų nacionalinės kultūros plėtotei. Juk tautinė lietuvių savimonė ir valstybingumas istoriškai formavosi Rytų ir Vakarų civilizacijų kryžkelėse, sujungdami karaimų, totorių, žydų, rusų, baltarusių ir kitų Rytų kultūrų elementus.

Skaitytojams pateikiamas pirmasis Lietuvos mokslininkų darbų almanachas „Acta Orientalia Vilnensia“. Šio leidinio tikslų yra keletas. Pirmiausia, atsižvelgiant į orientalistinių tyrimų specifiką, jame ketinama publikuoti specializuotus orientalistinių ir lyginamųjų tematikų bei problemų – filologinių, kultūrologinių, filosofinių, estetinių, menotyrinių, socialinių, – tyrinėjimus, kuriems sunku rasti tinkamą terpę kitų profilių akademinuose leidiniuose. Antra, almanachas turėtų supažindinti Lietuvos ir užsienio šalių akademinę visuomenę su Lietuvos mokslininkų atliekamų orientalistinių tyrinėjimų erdve, įvairialypių darbų pobūdžiu. Trečia, šis leidinys siekia sutelkti po įvairias Lietuvos mokslo institucijas išsibarsčiusius vis dar negausius Rytų kultūrų tyrinėtojus, suteikdamas jiems savotiško kolegialaus orientalistinio mokslinio forumo galimybę. Galiausiai, kas yra labai svarbu, kaupti, šiuolaikiškai kritiškai tyrinėti ir spausdinti mažai žinomą Lietuvos orientalistikos istorijos medžiagą. Ateityje ketinama publikuoti ir įvairių užsienio mokslininkų darbus, papildyti šį leidinį reikšmingiausių Azijos kultūrinių tradicijų filosofijos, kultūros, religijos ir meno tekstų vertimais iš originalų kalbų.

Nuo seno akademiniam pasaulyje orientalistika neatsiejama nuo filologinių studijų, kvalifikuoto Rytų kalbų mokėjimo, taip išvengiant kitų kalbų perdavos sukeltos hermeneutinės

paklaidos. Kalbų mokėjimas suartina tautas, suteikia galimybę betarpiškiau pažinti kitas kultūras, blaiviau įvertinti savo kultūros padėtį istorijos tėkmėje ir pasaulinės kultūros kontekste. Šiame kontekste norėtusi prisiminti ir savo istoriją turinčias orientalistines tradicijas garbinčiausiam Lietuvoje – Vilniaus universitete.

Įdomu tai, jog Rytų kalbų katedra Vilniaus universitete atsirado visu šimtmečiu anksčiau už Lietuvių kalbos katedrą. Vilniaus universitetas XIX a. pradžioje buvo reikšmingiausias Rytų kalbų studijas stimuliuojantis židinys Lietuvoje. Įvairių neformalių to meto Vilniaus filaretų, filomatų, šbravcų draugijų aplinkoje kilo romantiškas susidomėjimas Rytais, skatinęs ir mokslinę veiklą. Jau 1810 m. Vilniaus universitete buvo įkurta Rytų kalbų katedra, tiksliai nebuvo rasta jai vadovauti tinkamo žmogaus. 1822 m. garsus Vilniaus intelektualas, universiteto adjunktas Kazimieras Kontrimas Vilniaus apygardos švietimo kuratoriui įteikė memorandumą dėl Rytų kalbų instituto įsteigimo prie Vilniaus universiteto. Šiame institute buvo ketinama dėstyti mongolų, armėnų, turkų, arabų, persų kalbas. Kontrimas universiteto vadovybei netgi siūlė siųsti studentus į Indiją ir Ceiloną mokytis bengalų, sinhalų, sanskrito ir kitų kalbų.

Tam metui tai buvo itin pažangus projektas, nes žymiausiuose Europos universitetuose dar tik kūrėsi orientalistinės katedros. XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje skirtingose Vakarų Europos šalyse pradėjo rasti mokslinio orientalizmo užuomazgų, pasirodė pirmieji svarbiausių arabų, persų, indų bei kitų Rytų tautų filosofinių, religinių bei poetinių tekstų vertimai, leidžiantys europiečiams autentiškiau suvokti turtingą Rytų kultūrinių tradicijų pasaulį. 1775 m. Paryžiuje įkuriamas Rytų kalbų institutas, pirmuoju indologijos profesoriumi 1818 m. Vokietijoje tampa A. Šlegelis. Taigi Vakarai dar tik buvo pradėję pažinti, adaptuoti ir perimti regimai kitokią Rytų pasaulį, dar tik formavosi kolonialistinė europocentrizmo ideologija, konceptualiai pagrindžianti Rytų ir Vakarų kultūrinę dichotomiją.

Jei Kontrimo Rytų kalbų instituto idėja anuomet būtų sulaukusi mokslininkų palaikymo, Vilniaus universitetas būtų tapęs viena iš pirmųjų orientalistinių tyrimo institucijų Europoje ir dabar mes turėtume iš tiesų turtingą Rytų kultūrų tyrinėjimo tradiciją. Deja, dėl nežinomų priežasčių projektas liko neįgyvendintas, o gabūs universiteto auklėtiniai pabiro po svetimus kraštus. Tik nuo 1822 m. Laisvųjų menų fakultete pradėta dėstyti arabų kalbą, o nuo 1826 m. – ir persų, tačiau tai truko neilgai, nes greitai Vilniaus universitetas buvo visai uždarytas. Keli universiteto auklėtiniai tapo pasaulinio garso specialistais: Juozapas Kovalevskis buvo Rusijos mongolistikos pionierius, Kazanės universiteto profesorius, vėliau tapo jo rektoriumi, o žymus arabistas J. Senkovskis Peterburgo universitete vadovavo Arabų ir turkų kalbų katedrai.

Nepriklausomoje Lietuvoje orientalistiniai tyrinėjimai nebuvo palaikomi ir dirbo tik keli tam pasišventę mokslininkai. Iš jų ryškesnį pėdsaką paliko profesionali egiptologė Marija Rudzinskaitė-Arcimavičienė (1885–1941), dėščiusi Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultete, sukaupusi Kauno muziejuje turtingą Egipto meno kolekciją. Žymūs keliautojai A. Poška, M. Šalčius apkeliavo daug Azijos šalių, rinkdami įvairią antropologinę medžiagą ir garsindami Lietuvos vardą. Daug apie Rytų ir Vakarų pasaulių kultūrinių vertybių sintezę grindžiamą lietuvių nacionalinės kultūros atgimimą mąstė ir rašė mūsų filosofas S. Šalkauskis. Įvairių

tokios sintezės įgyvendinimo būdų savo kūryboje mėgino atrasti M. K. Čiurlionis, V. Storosta-Vydūnas, J. Baltrušaitis, V. Krėvė.

Tarybiniu pokario laikotarpiu Maskvos kontroliuojamos Lietuvos aukštosios mokyklos neturėjo galimybių steigti Rytų kultūrų studijų centrų, tebuvo vienas kelias – vykti į Maskvos bei Leningrado universitetus. Tibetologijos mokslus Rusijoje baigęs A. Prazauskas dirbo diplomatinį darbą Indijoje ir Nepale, paskelbė reikšmingų mokslinių bei mokslo populiarinimo darbų ir lietuvių kalba. Daug klausytojų sutraukdavo septintame dešimtmetyje Vilniaus universitete R. Mirono skaitytos įkvėptos sanskrito kalbos paskaitos. Jis parengė kai kurių sanskrito tekstų, kaip antai Rgvedos himnų, Pancatanros vertimus į lietuvių kalbą. Kaunietis gydytojas D. Butkus prisidėjo rengiant itin vertingą Tibeto medicinos atlasą, išleistą Oksforde; A. Kugevičius iš tibetiečių kalbos baigia versti reikšmingą budizmo tekstą Tsong-kha-pos *Lam-rim chen-mo*.

Tačiau faktiškai tarybiniu laikotarpiu neturėjome savų mokslininkų, aktyviai tyrinėjančių pirminius šaltinius, nebuvo ir profesionalių vertėjų. Neretai ano meto samprotavimai apie Rytų kultūras būdavo nuspalvinti romantizmo gaida, stokojo kritiškumo ir apsiribodavo antrinių šaltinių aptarimu. Kita vertus, orientalistinis sąjūdis Lietuvoje, kaip, beje, ir visoje Tarybų Sąjungoje, turėjo ir ideologinės rezistencijos atspalvį, skatino atsigręžti į tautinę kultūrą, todėl buvo akylai stebimas tarybinių saugumo organų, varžančių veiklos galimybės.

1977 m. įsikūrė, o 1988 m., prasidėjus M. Gorbačiovo Pertvarkai, atsikūrė TSRS Mokslų akademijos Orientalistų asociacijos Lietuvos skyrius, kurio aktyvūs organizatoriai A. Andrijauskas, V. Bagdonavičius, B. Genzelis, M. Kontrimaitė, R. Neimantas, E. Zingeris, A. Daničius surengė dvi tarptautines mokslines konferencijas „Rytų ir Vakarų kultūrų sąveika“, 1991 m. buvo išleistas publikacijų ir vertimų rinkinys „Orientas“, buvo ieškoma būdų, kaip plėsti ir gilinti Lietuvoje domėjimąsi Rytų civilizacijų paveldu, siūloma Kaune steigti Rytų tautų kultūros ir meno muziejų. Gana aktyviai reišėsi Lietuvos ir Indijos kultūrinė draugija (S. Gedda, V. Reimeris, V. Narvilas, A. Bukontas), organizavusi poetinius ir muzikinius vakarus.

Nauja susidomėjimo Rytų civilizacijomis banga pastebimai pakilo ir moksliniai tyrinėjimai suaktyvėjo Lietuvai atgavus Nepriklausomybę. Galėtume sakyti, jog tik atgimusioje Lietuvoje orientalizmas įgauna tvirtą mokslinį pagrindą. Ypač daug orientalistikos studijų plėtrai nusipelnė prof. A. Andrijauskas, skatindamas ir padėdamas įvairių Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams bei doktorantams išvykti studijuoti į Rytų kraštus. 1993 m. Vilniaus universitete buvo įsteigtas (ar, tiksliau tariant, atkurtas) Orientalistikos centras ir jame dabar dėstomos sanskrito, hindi, arabų, japonų, kinų, tibetiečių, korėjiečių kalbos, studentai skatinami pažinti Azijos kultūras, kasmet, padedant užsienio valstybėms, jie vyksta studijuoti į Rytų šalis. Jau keleri metai arabų, japonų kalbos dėstomos Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Orientalistikos centras įkurtas ir Klaipėdos universitete, čia dėstomos sanskrito bei japonų kalbos. Ginamos pirmosios disertacijos indologijos, sinologijos, japonologijos problemine tematika, užmezgami ir plečiami ryšiai su kitų šalių orientalistinėmis institucijomis. Vilniaus universitete 2000 m. rudenį pradėta nauja Lyginamųjų Azijos pagrindinių (bakalauro) studijų programa, kurioje

studijuoja 30 pirmakursių. Jų specializacija – arabistika, sinologija, indologija ir japonologija. Visa tai teikia vilčių, jog netolimoje ateityje Lietuvoje užaugs nauja karta, norinti ir sugebanti kvalifikuotai gilintis į Rytų kultūras. Šis leidinys ir yra naujosios mokslininkų kartos darbo pavyzdys.

Norėtume padėkoti Vilniaus universiteto Rektoriui profesoriui R. Pavilioniui, kuris ne vieneri metai, suprasdamas Rytų kultūrų tyrinėjimo svarbą Lietuvai, aktyviai skatina ir remia orientalistines studijas senajame universitete.

Audrius Beinorius